

Wstęp

Adolescencja jest niezwykle ciekawym i zarazem trudnym etapem rozwojowym. Stanowi przejście z okresu dziecięcego do okresu dorosłego – nieznanego i bardzo różnorodnego. Nastolatek staje przed licznymi normatywnymi zmianami rozwojowymi, z którymi będzie musiał się zmierzyć, ale też przed ważnymi, wymagającymi rozwiązania kryzysami życiowymi. Coraz częściej jednak we współczesnym świecie owe normatywne kryzysy rozwiązywane są w sposób szkodliwy dla życia i zdrowia adolescenta, stając się źródłem cierpienia i trudności.

Zmiany kulturowo-cywilizacyjne wpływają na całe życie człowieka w każdym jego obszarze, również na przebieg rozwoju dorastających. Ze względu na wielość wpływów, jakim podlega młodzież, ich zróżnicowanie i jednoczesną unifikację, pozorną tylko możliwość sprawowania nad nimi kontroli i równocześnie niepewność co do przebiegu własnego losu dojrzewanie młodych ludzi w drodze do dorosłości toczy się w przestrzeni ryzyka, w atmosferze egzystencjalnego niepokoju. Odejście od pojmowania człowieka jako skończonego bytu na rzecz postrzegania go jako rozwijającej się jednostki, zależnej od czasu i zanurzonej w świecie, przełożyło się na niemożność sformułowania pojęcia tożsamości poza tymi kategoriami.

O wielości refleksji nad kształtującą się tożsamością traktuje tekst Agnieszki Cybal-Michalskiej. Przed dylematami dotyczącymi samookreślenia nie ma ucieczki, a po raz pierwszy człowiek konfrontuje się z tą prawdą właśnie w okresie młodości, kiedy zasoby jego wiedzy o sobie i świecie w zetknięciu z wielością ścieżek rozwojowych wydają mu się często niewystarczające. Agnieszka Cybal-Michalska zwraca uwagę na twórcze aspekty procesu kształtowania tożsamości oraz jego refleksyjny, autorski i kreatywny charakter.

W związku ze zróżnicowaniem wariantów dotyczących sposobu widzenia świata i siebie w tym świecie poszerzają się granice wolności młodego człowieka, a niekiedy jest ona rozumiana i realizowana w oderwaniu się od norm i wartości zaproponowanych przez społeczeństwo. Konsekwencją tego może być ryzyko zagubienia, poczucie samotności i cierpienia związane z izolacją.

Jednym z możliwych tego skutków są choroby i zaburzenia psychiczne. Zgodnie z wieloma aktualnymi danymi, pochodzącymi z zarówno polskich, jak i zagranicznych ekspertyz, obserwuje się wzrost zachorowań na zaburzenia psychiczne w tej grupie wiekowej. Jednocześnie niewielu jest specjalistów wykwalifikowanych do pracy z adolescentami. Dlatego też tak ważne staje się otwarcie rozmów i podjęcie działań służących polepszeniu kondycji współczesnego adolescenta, a także – uaktualnianie wiedzy o typowych i mniej oczywistych symptomach chorób i zaburzeń psychicznych w tej grupie wiekowej.

W modelach psychopatologii rozwojowej wskazuje się na zachwianie równowagi w zmieniających się procesach interakcji między jednostką a otoczeniem jako na czynnik mogący prowadzić do ujawnienia się różnego rodzaju zaburzeń. W tekście poświęconym depresji u adolescentów Hanna Kubiak wskazuje na specyficzne cechy zaburzenia nastroju przeżywane na tym właśnie etapie rozwoju. Autorka omawia specyfikę objawów depresji w okresie dorastania, związaną z młodzieńczą impulsywnością, zmiennością, tendencją do skrajnych reakcji, zwiększonym ryzykiem prób samobójczych. Wskazała też na konieczną wieloaspektowość procesu leczenia oraz zaakcentowała, jak pomyślny jego wynik może okazać się ważnym punktem w rozwoju.

Anna Gulczyńska przedstawia z kolei propozycję wsparcia skierowanego do młodych ludzi z zaburzeniami lękowymi. Jej praca pomyślana została tak, aby dostarczyć Czytelnikom informacji o – z jednej strony – rozpowszechnieniu i możliwym przebiegu tych zaburzeń, z drugiej zaś – konkretnych metodach pracy. Eksternalizacja może być stosowana zarówno jako technika czy pewna formuła językowa podczas terapii/psychoterapii, ale też może być wykorzystana w pracy psychologa i pedagoga szkolnego. Istotne znaczenie ma jednak fakt poznania koncepcji, na bazie których powstała ta technika, ponieważ błędem jest stosowanie samych procedur, bez poznania teorii leżących u jej podstaw.

Również tekst Katarzyny Waszyńskiej ukierunkowany jest na pomoc młodzieży w rozumieniu jej wewnętrznego doświadczenia i wpisaniu go w system samowiedzy. Celem tego artykułu jest przedstawienie obecnej sytuacji związanej z realizacją edukacji seksualnej w Polsce. Oprócz wskazania potrzeby jej rzetelnego prowadzenia autorka prezentuje również zakres, cele oraz rolę, jaką powinna odgrywać owa edukacja we wspieraniu młodych ludzi w ich rozwoju psychoseksualnym.

System wsparcia jest niezbędny szczególnie dla osób, które napotykają znaczące problemy w przebiegu dojrzewania, wychowują się w środowisku ryzyka rozwojowego.

Justyna Baranek ukazuje destrukcyjną rolę przemocy między małżonkami w kontekście funkcjonowania całego systemu rodzinnego, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży. Jako świadek tej przemocy zostaje ona nazna-

czona traumatycznymi wydarzeniami utrudniającymi prawidłowe przejście okresu adolescencji oraz wkraczanie w dorosłość.

W artykule splatają się dwa wątki. Na pierwszy, dotyczący okresu adolescencji i naturalnej jego implikacji, jaką jest przebudowa relacji rodzic – dziecko, nakłada się drugi, związany z analizą wpływu doświadczanej/obserwowanej przez dziecko przemocy między małżonkami/rodzicami, która zaburza nie tylko te relacje i sam proces dojrzewania, ale może rzutować na dalsze dorosłe życie.

Kontynuacją analizy sytuacji młodzieży w aspekcie rodzinnym jest artykuł Eweliny Sileckiej-Marek. Autorka prezentuje problematykę wychowania i socjalizacji adolescenta z niepełnosprawnością intelektualną, uwzględniając czynniki ułatwiające i utrudniające proces budowania przez niego tożsamości. Za sprawą odwołania się do wątków biograficznych artykuł ma charakter teoretyczno-praktyczny. Podkreślona w nim została rola środowiska rodzinnego, ale też oddziaływań społecznych, które mają wpływ na wyjście z roli niepełnosprawnego zależnego od rodziców dziecka do wejścia w rolę autonomicznego dorosłego.

Tom kończy część, w której Małgorzata Cichecka-Wilk opisuje życie osób z uwarunkowanym genetycznie zespołem Pradera-Williego, rzadko opisywanym w literaturze przedmiotu. W następstwie tej wady dochodzi do szeregu nieprawidłowości. Najbardziej zmiennym objawem, występującym u wszystkich chorych, jest nienasycone odczucie głodu i jednocześnie obniżone zapotrzebowanie na energię. Dlatego największym niebezpieczeństwem w przebiegu tej choroby jest otyłość prowadząca do zagrażających życiu powikłań. Ponadto osoby chore cechuje najczęściej opóźnienie rozwoju intelektualnego w stopniu lekkim, a także niskorosłość, hipogonadyzm oraz liczne zaburzenia behawioralne i psychiczne. Okres dojrzewania, który z powodu właściwej mu zawilóści, tworzy wyjątkowo trudny kontekst przebiegu choroby, może być krytyczny, jeśli chodzi o długość i jakość życia chorych.

Publikacja ma stanowić przyczynek do podjęcia zarówno teoretycznych rozważań, jak i praktycznych oddziaływań w tak współcześnie ważnym obszarze, jakim jest wspomaganie rozwoju młodzieży. Teksty zostały wzbogacone o opisy przypadków, które mają służyć zilustrowaniu poruszonych problemów.

Treścią adolescencji są podejmowane przez młodych ludzi wybory – zależne od konkretnych kontekstów i przestrzeni, w jakich przebiega życie i rozwój poszczególnych osób – co zostało uwzględnione przez Autorki niniejszej pracy.

Monografia powstała w ramach cyklu publikacji Zespołu Pedagogiki Młodzieży przy KNP PAN pod kierownictwem prof. Agnieszki Cybal-Michalskiej i jego zespołu roboczego koordynowanego przez prof. UAM Hannę Kubiak przy współpracy dr Anny Gulczyńskiej.